

Adres bij aanwijzing
Mariënborg 59-60-61

Formele tekst van het besluit tot aanwijzing

Inleiding

In de vroege 20ste eeuw lag het financiële hart van Nijmegen in de omgeving van het Mariënborg. Een van de aldaar gevestigde banken was de Rotterdamsche Bankvereniging. In 1929 werd in opdracht van de Rotterdamse Bankvereniging een uit het begin van de 20ste eeuw daterend dubbel woonhuis door de Nijmeegse architect J.G. Deur (1892-1964) verbouwd tot bankgebouw in de trant van de regionale variant op de Amsterdamse Schoolstijl. De achtergevel werd hierbij maar ten dele in het ontwerp opgenomen. De contouren van het dubbel woonhuis zijn hier nog goed waarneembaar. Ook de gespiegelde tweebeukigheid is nog afleesbaar en restanten van de voormalige veranda zijn nog rudimentair aanwezig. De meeste kozijnen zijn inmiddels vervangen of geheel uitgebroken. In het interieur dringt de hal las het ware een van de oude woonhuizen binnen, waarbij de betegelde kolommen de doorbraak maskeren van de begane grond van het voormalige woonhuis. Oorspronkelijk lag het gebouw in de gesloten straatwand van het Mariënborg, maar toen tijdens de wederopbouw de straat Klein Mariënborg werd doorgebroken, kwam de blinde noordzijde vrij aan deze straat te liggen en staat het pand sindsdien op de hoek. Het pand is in 1984 verbouwd tot filmhuis naar plannen van E.A. Hulstein en J.H. Fokker, waarbij onder andere de noordwand van de centrale hal werd opengebroken ten bate van een raampartij. De blinde noordgevel werd versierd met gekleurde tegels naar een ontwerp van Jos Rutten uit 1987. In 1997 werd het achterterrein bebouwd naar ontwerp van Gert Derkzen Bouwadvies te Nijmegen, in opdracht van Cinemariënborg.

OMSCHRIJVING VAN HET MONUMENT

Solide breed pand met horecagelegenheid, oorspronkelijk bank, op de begane grond (nr.59) en spiritueel centrum (nr.60) en kantoorruimte (nr. 61), oorspronkelijk twee woningen, op de verdiepingen en zolder. Gesitueerd op de hoek van het Mariënborg en Klein Mariënborg, aan de rooilijn van deze beide straten, aan de zuidzijde (dat is de rechterkant van de voorgevel) aansluitend op de voorgevel van het buurpand. Het onderkelderde gebouw heeft een samengestelde plattegrond, met als hoofdelement het rechthoekige volume met de brede kant aan het Mariënborg. Dit bouwdeel is onderkelderd, heeft drie bouwlagen, waarvan de derde aan de voorzijde achter een bijna verticaal dakschild schuil gaat en daardoor sterk op een zolder lijkt, en een werkelijke zolder onder een zadeldak. Aan de achterzijde bevinden zich meerdere lagere volumes. Allereerst, aan de zuidzijde, een rechthoekig bouwdeel in drie lagen onder plat dak, over ongeveer tweederde van de breedte van het bouwdeel aan de voorzijde. Ten noorden daarvan een klein onderkelderd bouwdeel dat een enkele bouwlaag telt, onder een glazen zadeldak. Ten oosten daarvan ligt nog een deel dat eveneens is onderkelderd en één bouwlaag telt onder plat dak, en evenals het voorgaande lage deel bij de bouw van 1929 is gerealiseerd. Daar weer achter bevinden zich de niet-monumentale uitbreidingen van 1984 en 1997, alwaar zich filmzalen, een entree en kassa's bevinden. De gevels van de oudere delen van het gebouw zijn uitgevoerd in baksteen van verschillende soorten. De noordgevels aan het Klein Mariënborg zijn op de begane grond echter bedekt met gekleurde, voornamelijk groene, tegels. Het schilddak op het voorste bouwvolume en het additionele steile schild tegen de voorzijde van de tweede verdieping zijn gedekt met verbeterde Hollandse pannen, bruin geglazuurd op het steile schild, en rode op het werkelijke dak. De brede voorgevel toont een expressief beeld dat zorgvuldig en met oog voor detail is ontworpen. Doordat de ingangstravee, met diepe portiek en risaliet met topgevel erboven, links van het midden ligt, is de gevel asymmetrisch, en de traveeën in de gevel zijn van ongelijke breedte. De gevel wordt in horizontale banden geleed door de horizontale vensterzones, een doorlopende natuurstenen dorpel op kalkhoogte en een band siermetselwerk net onder de goot. De gevel is uitgevoerd in donkere imitatie handvorm steen, gemetseld in ketting/ klezoorverband, met hoge rollagen boven de vensters en een band siermetselwerk onder de gootlijst. De lintvoegen zijn donker geverfd, terwijl de stootvoegen platvol zijn gevoegd.

Op de begane grond vinden we links van het midden de entreepartij met daarboven het risaliet met topgevel. De portiek heeft metselwerk op de hoeken dat uitnodigend een kwart cirkel naar binnen beschrijft. Ter weerszijden van deze ingangsportiek zijn er twee smalle hoge vensters met glas-in-lood ramen die door de 'doorlopende' dorpel/kalf breken naar boven. Boven de portiek is een bovenlicht in glas-in-lood. Daarboven kraagt het risaliet uit. Dit risaliet wordt in visuele zin gedragen door een rollaag in het metselwerk en natuurstenen blokken op de hoeken. Geheel rechts in de gevel is er een originele houten deur, die toegang geeft tot de oorspronkelijke bovenwoning Mariënborg 61.

Onder de doorlopende natuurstenen dorpel op kalfhoogte, bevinden zich vierkante vensters (tegenwoordig uit één ruit) achter smeedijzeren diefijzers. De vensters boven de plintzone op de begane grond en in de tweede bouwlaag volgen dezelfde verdeling over de breedte van de gevel, zodat er duidelijke traveeën zijn te zien. Op de begane grond betreft het 10-ruits glas in lood ramen waarin 4-ruits valramen zijn opgenomen, op de verdieping betreft het dubbele 4-ruits draairamen. Alle vensters zijn in stalen kozijnen gevat, en voor zover ze door metselwerk worden omgeven hebben ze natuurstenen (een enigszins groenig, tamelijk verweerd soort kalkzandsteen) onderdorpels. Op de verdieping in het risaliet zijn er in het midden twee dubbele 4-ruits draairamen, die worden geflankeerd door smallere 'halve' versies hiervan.

De forse geprofileerde houten bakgoot bevindt zich tussen de tweede en de derde bouwlaag, omdat de laatste aan de voorzijde een steil dakschild heeft dat maakt dat die verdieping overkomt als zolder. De kleine 4-ruitsramen van die verdieping zijn opgenomen in een doorgaande horizontale zone, uitgevoerd in witgeschilderd hout, hetgeen de suggestie van een doorlopende dakkapel wekt. Het geheel van kap, 'dakkapellen', schild aan de voorzijde en goot, wordt doorsneden door de licht risalerende gevel boven de entreepartij, waarvan de top door een steekkap met de hoofdkap is verbonden.

Bovenin de topgevel geeft een reliëf in het metselwerk een trapvorm, als van een trapgevel, weer. Ter hoogte van de 'dakkapellen' bevindt zich middenin het risaliet een tweelichtvenster dat, evenals alle andere ramen in de voorgevel vierkante ruiten in stalen kozijnen bevat, in dit geval tweemaal 3 ruiten. Boven en onder dit raam zijn enkele metalen ogen en ornamenten aangebracht die vermoedelijk oorspronkelijk dienden voor het dragen van een vlag of decoratie. De portiek op de begane grond heeft een originele decoratieve tegelvloer die duidelijk toont dat de uitbouw links in de portiek niet origineel is. De originele asymmetrische deuren met kleine horizontale vensters en golfmotief onderin zijn hier nog wel aanwezig. Ook in de travee uiterst rechts is een deur van hetzelfde ontwerp te zien, maar deze is geheel van hout, terwijl de twee in de portiek met koper beslagen zijn.

De zijgevel (op het noorden aan het Klein Mariënborg) is geheel blind voor wat betreft het hoofdbouwwolume, daarachter echter is in 1984 een glazen wand gemaakt naar de centrale hal (Café de Foyer, voorheen centrale hal van de bank), daarachter is de gevel weer blind in het lage bouwwolume uit 1929 en daarachter bevindt zich de recente aanbouw uit 1997, met glazen ingangspartij en wederom een blinde muur. Duidelijk zichtbaar is dat de voorgevel koud tegen de zijgevel staat.

Aan de achterzijde is duidelijk te zien dat het gehele pand minder een eenheid vormt dan de voorgevel suggereert: de steensoort en het metselwerk van de drielaags uitbouw aan de zuidzijde verschillen van die van het hoofdvolume aan het Mariënborg. Verder is er een viertal opvallend hoge schoorstenen zichtbaar, en zijn er de lage uitbouwen op de begane grond uit 1929 en 1997.

Het interieur van de oorspronkelijke bank toont een gaaf bewaard gebleven hal. De wanden zijn fraai betegeld in verschillende tinten blauwgrijs met donkerblauwe randen en zwarte verticale accenten. In de bovenzone van de hal achter het hoofdbouwdeel bevindt zich een licht naar binnen hellende gewelfachtige constructie, witgeverfd met horizontale gepleisterde banden met slangen aan de uiteinden. Aan de zuidzijde bevindt zich een zeer gave trappartij, met granieten treden en wanden die op dezelfde wijze zijn betegeld als de hal, met smeedijzeren decoratieve hekwerken op de betegelde balustrade, toegang gevend naar de kelder. Hier bevindt zich een betegelde vloer met zwart-witte meander- en vlakmotieven en rode accenten, en een grote vrijstaande LIPS-kluis. Op de begane grond is er in het bouwdeel achter de hal een toilet met een vloer in zeshoekige witte en rode tegels.

Op de verdiepingen van het hoofdbouwdeel (nrs. 60 en 61) zijn er veel paneeldeuren uit de vroege 20ste eeuw, met en zonder 6-ruits bovendeel met glas-in-lood, en is er op beide adressen een identiek trappenhuis met houten steektrappen met geprofileerde leuning, rechte stijlen en gedecoreerde trappalen met koperen bekroning. Op de verdieping van nummer 60 is er in de (naar voren doorgebroken) achterkamer in de zuid-oosthoek een schouw van zwart marmer met decoratief reliëf, die net als de trappen een vroeg 20ste-eeuwse stijl toont. Bij nummer 61 vinden we in de voor- en achterkamer echter bakstenen schouwen met zandstenen tablet, duidelijk van jongere datum (1929?). De ruimtes in het meest noordelijke deel van nummer 60 (die dus noordelijk uitsteken ten opzichte van de drielaags uitbouw met plat dak aan de achterzijde van het 'hoofdbouwdeel') zijn voor wat betreft de interieurafwervingen duidelijk te verbinden aan de vormgeving van de voorgevel en de plattegrondverdieping. Hier vinden we op de eerste verdieping een houten zitbank in een nisje tegen de voorgevel tegenover een bakstenen schouw in siermetselwerk met gepolijst granieten tablet, welk materiaal ook in de vensterbanken terugkomt. Ook zijn er hier twee deuren in bijpassende stijl met dekstukken en (al dan niet afgetimmerd) 2-ruits bovendeel.

WAARDERING

Architectuurhistorische waarde

Mariënborg 59-60-61 is een goed voorbeeld van een bankgebouw in de expressieve architectuur van rond 1930, die gezien kan worden als een regionale variant op de Amsterdamse Schoolstijl. Het gebouw is van architectuurhistorisch belang vanwege zijn expressief vormgegeven voorgevel en kap met de bijzondere en gaaf bewaard gebleven detaillering in de trant van de Amsterdamse School. In het interieur zijn onder meer van belang de centrale bankhal met het pseudo-gewelf en de monumentale keldertrap alsmede de sierbetegeling en de smeedijzeren hekwerken en in iets mindere mate de betegelde keldervloeren en de Lipskluizen. Het object heeft architectuurhistorische waarde als onderdeel van het oeuvre van de Nijmeegse architect J.G. Deur (1892-1964), landelijk bekend als restauratiearchitect en ontwerper van vele kloosters en kerken. Na aanvankelijk gewerkt te hebben in de trant van de regionale Amsterdamse School werd Deur, zoals veel van zijn collega's, in de loop van de dertiger jaren van de 20ste eeuw een fervent aanhanger van de ideologie van Delftse School. Mariënborg 59-60-61 is vergelijkbaar met zijn ontwerp voor het Jozefklooster aan de uit 1930.

Stedenbouwkundige waarde

Het pand heeft een situationele waarde vanwege de ligging in een markante reeks historische gebouwen die in de oorspronkelijke rooilijn aan de oostzijde van het Mariënborg liggen. Het pand vormt binnen deze monumentale gebogen gevelwand door zijn expressief vormgegeven bouwmassa en verschijningsvorm een sterk beeldbepalend element.

Cultuurhistorische waarde

Het object heeft cultuurhistorische waarde vanwege de verschijningsvorm en de voormalige functie, die een uitdrukking vormen van een maatschappelijke ontwikkeling namelijk de concentratie van bankgebouwen rondom het Mariënborg in het begin van de 20ste eeuw, waardoor dit plein het financiële hart van Nijmegen werd.

Aanvullende gegevens

Bronnen:

Gemeente Nijmegen, Archief Bouwen en Wonen.

Stenvert, Ronald, Chris Kolman, Sabine Broekhoven, Ben Olde Meierink, Monumenten in Nederland. Dl.5: Gelderland. Zeist, 2000. p.261.

Tummers, Tijs, Architectuur in Nijmegen. Een overzicht van architectuur en stedenbouw vanaf 1900. Nijmegen, 1994. p.16.

